SCOPUL ŞI FUNCŢIILE JUSTIŢIEI CONSTITUŢIONALE ÎN STATUL DE DREPT

CZU: 347.97/.99:342.4/.5

Tatiana GHERGHELEGIU

Școala doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova

PURPOSE AND FUNCTIONS OF CONSTITUTIONAL JUSTICE IN THE RULE OF LAW

The study is devoted to researching the purpose and functions of constitutional justice in the rule of law. Starting from the normative framework in force and the opinions expressed in the specialized doctrine, on this subject, the author concludes that the main purpose of constitutional justice is to ensure and guarantee, including the restoration of constitutional legality, and the main functions of constitutional jurisdiction lie in interpreting the Constitution, exercising control of constitutionality, protection of fundamental human rights and freedoms and ensuring respect for the principle of separation and cooperation of powers in the state.

Keywords: *justice, jurisdiction, constitutional justice, constitutional jurisdiction, constitutionality, constitutional legality, control of constitutionality, interpretation of the constitution.*

Introducere. Problema privind justiția constituțională a fost şi rămâne una de extremă actualitate pentru orice etapă de dezvoltare a societății, întrucât permanent se caută modelul perfect al acesteia pentru a-i asigura eficiența practică [1, p.41].

În perioada contemporană, dată fiind complexitatea vieții sociale, politice şi juridice a societății, valoarea socială deosebită recunoscută Constituției ca Lege Supremă a țării, precum şi necesitatea tot mai pronunțată de asigurare a regimului legalității şi constituționalității, a devenit tot mai pronunțată actualitatea şi oportunitatea identificării locului şi menirii justiției constituționale în cadrul statului, cu scopul final de a spori eficiența practică a acesteia [2, p.10].

În doctrină, la acest capitol au fost expuse diferite opinii, care diferă de la un sistem juridic la altul (în funcție de apartenența jurisdicției constituționale la sistemul puterii judecătoreşti sau nu). În opinia noastră, acestea necesită o analiză profundă pentru ca, în ultimă instanță, să reuşim să dăm o apreciere exactă a modului în care scopul şi funcțiile justiției constituționale, identificate şi argumentate teoretic, corespund cu realitatea, cu activitatea propriu-zisă desfăşurată de către autoritățile care o exercită. Pornind de la aceasta, în cele ce urmează ne propunem (pentru început) să spicuim ide-

ile diferitor savanți expuse pe marginea scopului şi funcțiilor justiției constituționale, urmărind în final să ne expunem şi să argumentăm propria opinie asupra subiectului.

Suportul doctrinar pe care ne vom baza cercetarea este constituit din studiile științifice semnate de către savanți autohtoni şi străini, precum şi de legislația în vigoare din domeniu. Pentru realizarea studiului vom apela la cele mai importante şi corespunzătoare metode de cercetare, precum sunt: metoda logică, metoda comparativă şi metoda sistemică.

Rezultate obținute şi discuții. Ca un prim pas spre realizarea scopului studiului de față, ne propunem conturarea conținutului noțiunii *justiție constituțională*, care în doctrină a fost şi continuă să fie interpretată în mod diferit [3, p.46].

Se consideră că pentru prima dată sintagma a fost propusă de către H.Kelsen şi Ch.Einsenmann, care o înțelegeau ca „garanția jurisdicțională a supremației Constituției" [4, p.28] sau „o formă de justiție sau, mai exact, de jurisdicție care priveşte legile constituționale" fără de care Constituția nu e decât „un program politic, obligatoriu numai moralmente" [5, p.291].

Încercând a defini sintagma, prof. român I.Deleanu susține că s-ar putea spune, bunăoară, că *justiția constituțională* este acea formă de justiție care se înfăptuieşte pe baza şi în cadrul Constituției. În acest caz, însă, este greu a delimita termenul *justiție constituțională* de celelalte forme de justiție care, de asemenea (mai întâi sau poate în cele din urmă) se înfăptuiesc tot pe baza şi în cadrul Constituției. Prin urmare, în opinia profesorului, locuțiunea *justiție constituțională* reclamă un sens propriu, distinctiv [6, p.9].

În contextul dat, o definiție completă propune M.Fromont, potrivit căruia „*justiția constituțională* este acea activitate sau funcție exercitată în formă jurisdicțională de către un organ independent, având caracteristicile unei jurisdicții" [7, p.2]. Pe cale de consecință, a apărut necesitatea trasării distincției dintre noțiunea de *justiție constituțională* şi cea de *jurisdicție constituțională*. În acest sens, potrivit cercetătorilor francezi, în timp ce prima desemnează activitatea statală organizată de verificare a conformității constituționale a unor norme sau proceduri, cea de-a doua reprezintă organul sau autoritatea prin care se realizează această activitate [8, p.211].

Revenind la doctina românească, cercetătoarea B.Selejan-Guțan consideră că termenul *jurisdicție constituțională* trimite la activitatea cu caracter jurisdicțional a acestei autorități, la competența ei de a „spune dreptul" cu privire la conformitatea legilor sau a altor proceduri cu prevederile Constituției. Aşadar, *jurisdicția constituțională* este autoritatea care exercită activitatea complexă de *justiție constituțională*, beneficiind de o competență specială şi specializată acordată prin Constituție [9, p.30].

În opinia cercetătorilor autohton [2, p.6; 1, p.42], dificultatea definirii conceptului de *justiție constituțională* derivă din însăşi complexitatea *justiției* ca noțiune. În sens larg însă, prin *justiție constituțională* urmează să înțelegem atât *jurisdicția constituțională* („în persoana" Curții Constituționale), cât şi competența acesteia de exercitare a controlului constituționalității, scopul final al căruia fiind asigurarea legalității constituționale (constituționalității).

Referitor la folosirea acestor noțiuni, cercetătorii români I.Muraru şi M.Constantinescu susțin că în doctrina contemporană poate fi atestată preferința pentru folosirea metonimică a termenului *justiție constituțională*, pentru a desemna, de fapt, organul de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională. Cu toate acestea, formularea *justiție constituțională* este considerată prea generală. Ea nu exprimă cu exactitate nici autoritatea competentă şi nici competența acesteia, aşa cum rezultă din reglementările constituționale şi legale, fiind astfel susceptibilă de mai multe înțelesuri. Astfel, dacă în sensul clasic *justiția* înseamnă *a face dreptate* şi presupune existența unui litigiu, din examinarea dispozițiilor constituționale privind competența Curții Constituționale rezultă că, uneori, nu suntem în prezența unor litigii, iar procedurile folosite de către Curte nu sunt totdeauna jurisdicționale. Respectiv, expresia este mai mult convențională şi, desigur, poate fi folosită pentru că permite un limbaj simplu într-un domeniu unde, pe un fond comun de competențe, există şi unele diferențieri [10, p.10].

Din multitudinea de definiții date *justiției constituționale* în literatura de specialitate*,* considerăm a fi relevantă cea formulată de autorii autohtoni Gh.Costachi şi P.Railean, în opinia cărora *justiția constituțională* presupune activitatea jurisdicțională desfăşurată de către Curtea Constituțională (unica autoritate de jurisdicție constituțională), prin intermediul controlului de constituționalitate, în vederea aprecierii constituționalității legilor şi a altor acte normative şi soluționării conflictelor constituționale (contenciosului constituțional), în scopul asigurării şi protecției legalității constituționale (constituționalității) [2, p.6; 11, p.486].

Referindu-ne nemijlocit la rolul *justiției constituționale* în cadrul unui stat de drept, subliniem că acesta este determinat de următoarele momente: independența jurisdicției constituționale față de cele trei ramuri ale puterii; competența acesteia de a asigura realizarea principiului separației puterilor în stat; controlul constituționalității exercitat asupra actelor normative şi procedurilor de exercitare a puterii; protecția drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului față de abuzurile puterii [11, p. 496]. După cum se poate observa, rolul *justiției constituționale* este conturat în principal de *scopul* şi sarcinile autorităților care o exercită.

Deci, în alți termeni, putem susține că pentru aprecierea rolului *justiției constituționale* în cadrul statului este necesar de a identifica concret scopul şi sarcinile autorităților care o exercită (Curtea Constituțională), consacrate de cele mai multe ori în actele normative care îi reglementează organizarea şi funcționarea.

Astfel, potrivit art.134 alin.(3) din *Constituția Republicii Moldova* [12], art.1 alin.(3) din *Legea cu privire la Curtea Constituțională* [13] şi art.2 alin.(2) din *Codul jurisdicției constituționale* [14], Curtea Constituțională:

a) garantează supremația Constituției;

b) asigură realizarea principiului separației puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească;

c) garantează responsabilitatea statului față de cetățean şi a cetățeanului față de stat.

Observăm că legiuitorul nu face distincție şi nici nu concretizează *scopul* şi *sarcinile* Curții Constituționale. Cu toate acestea, distincția dintre categoriile date este posibilă şi chiar necesară.

Scopul presupune o perspectivă de durată, strategică a funcționării Curții Constituționale, care se concretizează prin anumite *sarcini*. În mod concret, se susține că *scopul justiției constituționale*, al funcționării curților constituționale rezidă în asigurarea şi protecția supremației Constituției, acțiunii directe a acesteia în activitatea tuturor subiecților relațiilor sociale pe întreg teritoriul statului, adică a regimului constituționalității [15, p.7].

La nivel de doctrină, cercetătorul G.G. Harutyunyan consideră că scopul major al *justiției constituționale* constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum şi în conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Mai mult, *justiția constituțională* constituie una dintre garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice ce pot apărea în societate, apărării drepturilor şi libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ şi executiv, asigurării caracterului de drept al regimului social şi statal în ansamblu [16, p.12].

Se poate susține de aici că *justiția constituțională* constituie un element indispensabil al statelor democratice contemporane, deoarece Curtea Constituțională reprezintă un organ de stat ce realizează protecția drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului şi cetățeanului. Controlul constituționalității are astfel un rol important în procesul de democratizare a vieții sociale şi de edificare a statului de drept [17, p.80], iar Curtea Constituțională se consideră a fi unul dintre principalele instrumente ale mecanismului de realizare a principiilor fundamentale ale statului de drept [18, p.248].

Din punctul dat de vedere, are dreptate G.G. Harutyunyan când susține că în noul mileniu controlul constituționalității a devenit un element principal, un pilon al autoapăririi societății civile şi a statului de drept [16, p.12]. Mai mult, în opinia cercetătorului, Curtea Constituțională se instituie şi funcționează în scopul apărării regimului constituțional, a drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului şi cetățeanului, asigurării exercițiului direct al Constituției, adică în scopul respectării şi asigurării valorilor politice şi juridice fundamentale, statuate şi garantate de Legea Supremă. Se poate afirma astfel că Curtea Constituțională constituie autoritatea principală a puterii de stat, care efectuează permanent şi oficial un monitoring constituțional şi supraveghează limitarea puterii de stat în favoarea principiilor de drept [18, p.44].

Din perspectiva dată, aderăm la opinia cercetătorilor autohtoni [19, p.498], care susțin că scopul major al Curții Constituționale constă în asigurarea şi protecția *legalității constituționale*.

Necesitatea obiectivă de respectare a *principiului constituționalității,* ca un scop în activitatea de legiferare, cea judecătorească sau în altă activitate practică, configurează principalele *sarcini* ale Curților Constituționale. Respectiv, drept sarcini ale justiției constituționale, ale funcționării Curților Constituționale servesc asigurarea şi protecția bazelor regimului constituțional, a idealurilor şi valorilor constituționale fundamentale, precum [20, p.201]: suveranitatea poporului, integritatea şi inalienabi-

litatea teritoriului statului, principiul separației puterilor, recunoaşterea şi garantarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului şi cetățeanului în calitate de valori supreme, garantarea principiului autonomiei locale, respectarea principiilor şi normelor de drept internațional şi a tratatelor şi convențiilor internaționale la care a aderat Republica Moldova, ca parte a sistemului său de drept intern etc.

În acelaşi context, trebuie precizat că scopul şi sarcinile Curților Constituționale sunt strâns legate de *funcțiile justiției constituționale*, adică de principalele direcții de activitate a curților, în care îşi găsesc realizarea, materializarea concretă. Realizarea *funcțiilor justiției constituționale* în cadrul statului de drept este posibilă doar prin intermediul exercitării atribuțiilor, competențelor Curților Constituționale, stabilite de Constituție şi de legi organice speciale.

În opinia cercetătorului rus N.V. Vitryuk [21], Curțile Constituționale îndeplinesc următoarele *funcții* principale: interpretarea Constituției; controlul constituționalității, stabilirea competenței organelor puterii publice, protecția drepturilor şi libertăților omului şi cetățeanului.

Cea mai principală funcție a *justiției constituționale* se recunoaşte totuşi a fi *controlul constituționalității*, adică verificarea corespunderii cu Constituția a legilor şi altor acte normative, a tratatelor internaționale, a hotărârilor şi a activității demnitarilor, persoanelor cu funcții de răspundere, a organelor administrației publice, inclusiv a organelor judiciare. Controlul constituționalității realizat de către Curțile Constituționale în sfera legislativă, normativă şi în cea de aplicare a dreptului este considerată a fi o funcție de restabilire (de protecție) a justiției constituționale orientată spre restabilirea constituționalității şi a ordinii constituționale [1, p.45].

Prin exercitarea funcției de control al constituționalității în sfera legislativă (normativă) Curțile Constituționale concomitent contribuie la procesul legiferării atât în direcția dezvoltării şi perfecționării legislației (prin atribuțiile „negative" şi într-o anumită măsură „pozitive"), cât şi prin configurarea unor principii constituționale pentru procesul legislativ. Recunoaşterea de către Curtea Constituțională a unei legi (a unor dispoziții din lege) ca fiind neconformă / contrară Constituției presupune pierderea de către aceasta a forței sale juridice şi excluderea ei din sfera juridică. În acelaşi timp, Curțile Constituționale pot face unele recomandări referitoare la noile reglementări, indicând asupra caracterului, obiectului, conținutul acestora. Pozițiile juridice ale Curții Constituționale cuprinse în hotărârile acesteia se prezintă a fi drept criterii, parametri ai unui „model" de reglementare pe viitor [1, p.45]. Pornind de la aceste efecte pe care ar putea să le genereze controlul constituționalității, cu adevărat se poate confirma faptul că efectuarea controlului constituționalității reprezintă principala funcție a Curților Constituționale.

Pe de altă parte, prezintă importanță faptul că controlul constituționalității hotărârilor şi a acțiunilor înalților demnitari de stat, a organizării şi activității partidelor politice şi a altor asociații obşteşti, realizat de către Curtea Constituțională, este orientat atât spre restabilirea constituționalității, cât şi, în unele cazuri, spre constatarea faptelor de încălcare a Constituției, a jurământului constituțional, comiterii

de infracţiuni grave de către înalţii demnitari (preşedintele statului, prim-ministru etc.), activităţii anticonstituţionale a partidului politic sau a asociaţiei obşteşti, care serveşte drept temei pentru demiterea din funcţie, interzicerea sau sistarea activităţii partidului politic, a asociaţiei obşteşti. În acest din urmă caz Curţile Constituţionale exercită şi o *funcţie de sancţionare* (Bulgaria, Armenia, Georgia, Moldova, Slovacia etc.) [2, p.7; 1, p.45].

În paralel, considerăm că merită atenţie şi *funcţia de interpretare a Constituţiei.* Cu referire la însăşi instituţia *interpretării Constituţiei*, vom preciza că, potrivit cercetătorilor, aceasta reprezintă „o fază a aplicării normelor constituţionale care pune în evidenţă corelaţia între litera şi spiritul Constituţiei; o operaţiune de explicare şi de analiză a semnificaţiei normelor constituţionale; un act de concretizare a normelor constituţionale" [22, p.23]; „o formă a activităţii juridice, orientate spre realizarea Constituţiei, consolidarea autorităţii acesteia, protecţia normelor constituţionale şi prevenirea delictelor constituţionale" [23, p.131].

În general, „atribuţia de interpretare a textelor Constituţiei poate fi prevăzută *explicit* în Constituţie sau poate rezulta *implicit* din normele acesteia [22, p.33], moment ce, în opinia unor autori, echivalează cu nerecunoaşterea funcţiei de interpretare a Constituţiei de care poate fi responsabilă Curtea Constituţională. Cu toate acestea, „interpretarea este inerentă activităţii Curţii Constituţionale, influenţându-i substanţial activitatea şi compensând parţial lacunele legislaţiei constituţionale" [24, p.175].

Mai mult, în doctrină se recunoaşte că interpretarea Constituţiei reprezintă, de fapt, una dintre funcţiile principale ale Curţii Constituţionale, mai ales în statele cu democraţie tânără. Funcţia dată se realizează prin intermediul tuturor atribuţiilor Curţii (interpretare cazuală a Constituţiei) şi prin atribuţiile speciale de interpretare oficială a Constituţiei, la solicitarea subiecţilor competenţi în cadrul unei proceduri speciale – de jurisdicţie constituţională [19, p.506].

În calitatea sa de funcţie a Curţii Constituţionale, *interpretarea Constituţiei* este o interpretare autentică ce se deosebeşte de interpretarea ştiinţifică sau doctrinară. Aceasta nu poate fi considerată un act pur ştiinţific de cunoaştere, fiind prin excelenţă o manifestare de voinţă [25, p.58-60] şi un act de creaţie (a jurisprudenţei constituţionale; a dreptului jurisprudenţial constituţional). Ea nu este expresia unei opinii, printre alte opinii, ci este produsul unei decizii [22, p.74]. Deci, Curtea Constituţională nu este un simplu interpret, întrucât în soluţiile pe care le dă ea este pusă deseori în situaţia de a formula exigenţe. Esenţial este că, în toate cazurile, Curtea are exclusivitatea interpretării Constituţiei [26, p.57], fapt ce conturează destul de clar statutul acesteia de a fi o funcţie distinctă a justiţiei constituţionale.

Dincolo de funcţiile menţionate, merită a fi invocată şi funcţia justiţiei constituţionale de *protecţie a drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului,* care la fel este considerată a fi una prioritară.

În esenţă, această funcţie a justiţiei constituţionale este exercitată în baza plângerilor cetăţenilor şi ale altor persoane, în baza sesizărilor făcute de instanţele judecătoreşti, ombudsmani, procuratură în legătură cu verificarea constituţionalităţii legilor

şi a practicii de aplicare a dreptului prin care au fost încălcate drepturile şi libertăţile cetăţenilor şi ale altor persoane.

Luând în considerare faptul că omul, drepturile şi libertăţile acestuia sunt declarate în Constituţiile noilor democraţii ca fiind valori supreme, problema asigurării eficiente a protecţiei acestora capătă în prezent o importanţă prioritară şi fundamentală. De aceea, tot mai mult se insistă asupra învestirii Curţilor Constituţionale cu atribuţii de protecţie a drepturilor şi libertăţilor omului atât prin forme şi modalităţi indirecte, în cadrul procedurilor de interpretare a Constituţiei, controlului abstract al constituţionalităţii, cât şi nemijlocit în baza plângerilor individuale. Evident, susţinem o asemenea poziţie considerând-o, alături de alţi cercetători autohtoni [27, p.298], absolut necesară pentru Curtea Constituţională a Republicii Moldova, precum şi pentru societatea noastră.

În sistemul separaţiei puterilor, Curtea Constituţională este unicul subiect al puterii, menit să afle echilibrul optim dintre interesul public şi cel privat, să apere individul, societatea şi statul faţă de atentatele neîntemeiate, să menţină o stare de protecţie şi siguranţă a statutului constituţional al tuturor şi al fiecărui subiect al relaţiilor sociale şi juridice. Un asemenea moment decurge din însăşi competenţa constituţională a Curţii Constituţionale ca unic organ învestit cu dreptul de a interpreta Constituţia şi de a aprecia în baza acesteia calitatea practicii de reglementare juridică şi de aplicare practică a normelor de drept [28].

Spre finalul studiului, considerăm necesar a menţiona că, în viziunea justă a cercetătorilor autohtoni, menirea actuală a Curţii Constituţionale trebuie privită cu mult mai profund, întrucât, prin exercitarea funcţiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument [1, p.47]:

- de asigurare a supremaţiei Constituţiei şi de realizare practică a acesteia, consolidând astfel regimul constituţionalităţii la nivelul statului;
- de protecţie şi apărare a Constituţiei prin asigurarea realizării răspunderii constituţionale şi sancţionării inevitabile a încălcărilor normelor constituţionale şi restabilirii legalităţii constituţionale [2, p.6];
- de formare a culturii constituţionale şi a conştiinţei constituţionale la nivelul societăţii prin propagarea ideilor şi valorilor constituţionale, precum şi transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării statului de drept democratic în perioada contemporană.

Generalizând asupra problemei studiate, subliniem că activitatea Curţilor Constituţionale din cadrul statelor noilor democraţii (din rândul cărora face parte şi Republica Moldova) a avut şi continuă să aibă un rol pozitiv în formarea şi consolidarea instituţiilor democratice ale societăţii şi a statului de drept, în realizarea principiului constituţional de respectare a drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului, a principiului răspunderii reciproce a statului şi a cetăţeanului, în consolidarea standardelor juridice în domeniul organizării şi funcţionării statului de drept.

În concret, instanţelor de jurisdicţie constituţională le revine un scop major ce constă în asigurarea şi garantarea legalităţii constituţionale (prin realizarea unor ase-

menea funcţii, precum: interpretarea Constituţiei, exercitarea controlului constituţionalităţii, protecţia constituţională a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, asigurarea principiului separaţiei şi colaborării puterilor în stat), precum şi în restabilirea legalităţii constituţionale în caz de încălcare a acesteia. În fine, de modul şi nivelul în care este realizat acest scop de către Curtea Constituţională depinde starea ordinii constituţionale din cadrul statului, impactul Constituţiei asupra relaţiilor sociale şi viitorul statului de drept pe care îl proclamă aceasta.

Referinţe:

1. COSTACHI, Gh. Misiunea justiţiei constituţionale în statul de drept. În: *Revista Naţională de Drept*, 2020, nr.2, p.41-52.
2. COSTACHI, Gh., RAILEAN, P. Menirea justiţiei constituţionale în statul de drept contemporan. În: *Legea şi Viaţa*, 2014, nr.10, p.4-9.
3. BUTUCEA, E. Rolul justiţiei constituţionale în statul de drept. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale „Jurisprudenţa – componenta de bază a proceselor de integrare şi a comportamentului legal modern*, din 2-3 noiembrie 2018. Chişinău: S.n., 2018, p. 46-52.
4. KELSEN, H. Le controle de constitutionnalite des lois. Une etude comparative de Constitutions autrichienne et americaine. En: *R.F.D.C*, 1990, no1, p.17-30.
5. EISENMANN, Ch. *La justice constitutionnelle et la Haute Cour Constitutionnelle d'Autriche*. Paris: Economica, PUAM, 1986. 363 p.
6. DELEANU, I. *Justiţia constitutională*. Bucureşti: Lumina Lex, 1995. 448 p.
7. FROMONT, M. *La justice constitutionnelle dans le monde*. Paris: Dalloz, 1996. 140 p.
8. FAVOREU, L., GAIA, P., GHEVONTIAN, R., MESTRE, J.-L., PFERSMANN, O., ROUX, A., SCOFFONI, G. *Droit constitutionnel*. 2e edition. Paris: Dalloz, 1999. 850 p.
9. SELEJAN-GUŢAN, B. *Excepţia de neconstituţionalitate*. Bucureşti: All Beck, 2005. 297 p.
10. MURARU, I., CONSTANTINESCU, M. *Curtea Constituţională a României*. Bucureşti: Albatros, 1997. 116 p.
11. RAILEAN, P. *Mecanismul jurisdicţional de asigurare a legalităţii în statul de drept:* Monografie. Chişinău: S. n., 2015. 608 p.
12. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2016, nr.78/140 (cu modificări şi completări ulterioare aduse prin Legea nr.256 din 25.11.2016 şi Legea nr.70 din 13.04.2017).
13. Legea cu privire la Curtea Constituţională, nr.317 din 13.12.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 1995, nr.08 (versiune actualizată prin Legea nr.5 din 06.02.20, MO63-68/28.02.20).
14. Codul jurisdicţiei constituţionale, nr.502-XIII din 16.06.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.53-54 (versiune actualizată prin Legea nr.38 din 28.02.20, MO103/14.04.20).
15. МАРОККО, Н.А. *Функция защиты основных прав и свобод человека и гражданина в контексте реализации полномочий Конституционного Суда Российской Федерации:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009. 23 с.
16. АРУТЮНЯН, Г.Г. Конституционное правосудие и развивающееся общество. В: *Международный вестник «Конституционное Правосудие»*, 2009, №1, с.10-24.

17. МЫРЗАЛИМОВ, Р.М. Конституционное правосудие и права человека. В: *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия „Юридические науки". Москва, 2013, №1, с.80-90.
18. СОКОЛОВ, А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации*. Калининград: Янтарный сказ, 2002. 456 с.
19. HARUTYUNYAN, G. Justiția constituțională, expresie a esenței statului de drept şi a constituționalismului. În: *Materialele Conferinței internaționale „Justiția constituțională: actualitate şi perpective"*, consacrată aniversării a 10-a a Curții Constituționale a Republicii Moldova. Chişinău: Cartdidact, 2005.
20. RAILEAN, P. Funcțiile Curții Constituționale într-o societate democratică. În: *Materialele Conferinței teoretico-ştiințifice internaționale „Importanța instituțiilor democratice în asigurarea drepturilor omului"*, 27-28 decembrie, 2010, mun. Bălți. Chişinău, 2011, p.199-208.
21. ВИТРУК, Н.В. Цель, задачи и функции конституционного правосудия в государствах новой демократии. В: *«Конституционное Правосудие» Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии*, 2002, №2 (16). Disponibil: http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/2.16-2002/vitruk.htm. [Accesat: 07.04.2021]
22. MURARU, I., CONSTANTINESCU, M., TĂNĂSESCU, E.S., ENACHE, M., IANCU, Gh. *Interpretarea Constituției: doctrină şi practică.* Bucureşti: Lumina Lex, 2002. 270 p.
23. МИКОВ, И.А. Толкование конституционных норм. В: *Законность и правопорядок в современном обществе*, 2011, №4, с.130-132.
24. ИВАНОВА, О.М. Институт толкования Конституции в России и Франции (сравнительно-правовой анализ). В: *Ленинградский юридический журнал*, 2009, №4 (18), с.173-185.
25. BURDEAU, G., HAMON, F., TROPER, M. *Droit constitutionnel.* Ed. 26eme. Paris: Librairie Gènèrale de Droit et Jurisprudence, 1999. 781 p.
26. IACUB, I. Interpretarea Constituției: între neesitate, limite şi riscuri. În: *Revista Națională de Drept*, 2020, nr.2, p.53-74.
27. RAILEAN, P. The role of constitutional review in the process of building the rule of law – experience of the Constitutional Court of the Republic of Moldova. In: The past and the future of the constitutional review in new democracies, international conference organized by the Constitutional Court of Georgia, Batumi, 25-26.06.2011. In: *Constitutional Law Review*, 2012, no.5, p.197-200.
28. ПУЛБЕРЕ, Д. Воздействие конституционной юрисдикции на общество. В: *Influential Constitutional Justice: its influence on society and on developing a global human rights jurisprudence*, World Conference on Constitutional Justice Cape Town, 23-24 January 2009. Disponibil: http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/MDA_Pulbere_RUS.pdf. [Accesat: 10.04.2021]